

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

ИНТЕРВЈУ: ДАРКО ЦВИЈЕТИЋ, КЊИЖЕВНИК

Црно и бело

Јовица Аћин

Требало је нешто да напишем о Плутарховом дијалогу о лицу које се помаља на обасјаној страни Месеца. Само погледајте и једино слеп или помућеног вида и онај без икакве маште лице на Месецу неће видети. Тако сам се ноћас зачитао у збирку Плутархових записа о моралу. У њој су сакупљени сви списи грчког историчара и филозофа, а који не припадају његовим гласовитим *Животима* и *Паралелним животима*. Време је брзо пролетело и ја сам, прилично поспан, дубоко већ у ноћи, одлучио да довршим започето читање само још текста *О томе кад црно је бело, а бело је црно*, и предам се сну. Ту је Плутарх говорио шта му се догодило док је радио као судија. Пред њим су се на суду нашла двојица. Клеобул и Лукије. Дан раније Лукије је баш од судије, на улици, украо дивни кратер за вино. Око осам литара вина могло је да стане у њега и био је осликан фигурама Диониса и његовим пратиљама, менадама. Печен је и осликаван нарочито по нарудби Плутарха и био је намењен за гостинску употребу у његовој кући. Лукије је, међутим, одмах продао кратер случајном пролазнику, Клеобулу. А овај је ухаћен са украденим керамиком у рукама. Кратер није могао а да не привуче пажњу сваког ко би га угледао. Гледајући из данашњег времена, мислио сам, таква антика нема цену. Наводни лопов ју је добио будзашто. Лукије је ухапшен и таверни, добро поднапијен. Разбацивао се новцем и изазивао тучу.

Плутарх је био рођен недалеко од Делфа, па иако је примио римско држављанство већи део живота провео је у Делфима. Занимљиво је да је суд, у Делфима, имао само три пресуде. То писац тек узгред спомиње. Ослобођење окривљеног, прогон или погубљење отровом, каменовањем или обурвавањем с литице. Плутарх је Лукија ослободио, а Клеобула осудио на смрт. Док је изрицао смртну казну пред очима му је био његов вински кратер. У том суду ни право на жалбу није постојало. Лукије се одмах вратио у крчму и наставио с пијанчењем. Клеобула су извели на оружани судски стражари. Кратер је враћен власнику. И Плутарх је, охлећи се, носио тај велелепни комад уличом док га је ћеркица држала за руб тунике. Уто из таверне излете пред њих пијани Лукије и подсмехајући се Плутарху покуша да му отме кратер, али га филозоф није пуштао. Зато насилник, уз повик да ако већ не може још једаред да украде и прода кратер, барем ће себи приуштити жену и зграби девојчицу, те с њом у рукама зајди уличом према Аполоновом храму. Плутарх зајаука. Испусти кратер и поче да се удара у груди. „Зар ми је кратер важнији од ћерке!“

Клеобул, који је томе био сведок, оте се стражарима, појури и стиже насилника, па га одалама по глави тако да овај паде на тле као проштац. Онда осуђеник на погубљење благо узде девојчицу за руку и одведе је до оца. Клеобула су, разуме се, јер пресуда је пресуда, без помиловања, изложили досуђеној смртној казни. Лукије је остао без кратера и без младе жене, само са чворугом на глави, и наставио је са својим лоповлуцима. Почео је паметније да их ради и никад више се није сукобио са законом. Наоко је постао честити грађанин.

Плутарх је напустио звање судије и изабран је за свештеника у Аполоновом храму, а таквих је било само двојица. Остатак од тридесетак година живота био је посвећен организовању Мистерија које су биле на гласу у свеколикој Грчкој и у целом Римском царству. Једина реченица којом је коментаришао случај налази се на крају списка: „Прихватам моралну кривицу у томе кад сам у белом видео црно, а у црном бело.“ Отада је волео да се дружи са Питијом која је, дрогирана подземним гасовима, прорицала у Храму. Последње што ће написати била је расправа о томе зашто Питија своја пророчанства уместо у стиховима изговара у прози. Једно од њених чувених пророчанстава гласило је: „Ко не види бело, њему је све црно.“ Нема сумње да је и она звала за Плутархово судијско слепило.

Утоњу сам у сан, али сам се из њега будио неколико пута, све мислећи о томе што сам био прочитао и, под месечином, покушавајући неуспешно да одгонетнем поруку. Изјутра сам се поново машино књиго, али спис *О томе кад црно је бело, а бело је црно*, нисам налазио. Није био ни међу онима за које је било доказано да нису Плутархови и који се отуда називају Псеудо-Плутархови. Мора бити да сам, опрхван сањивошћу, целу ствар само умислио. Али она ми је толико личила на Плутарха и његову потрагу за моралом у настанку космоса. И ја још верујем да тај утварни спис негде мора постојати. Или сам ја можда месечар, а тад би моје лице морало бити на Месечевом диску, ако не на видљивој страни Земљиног сателита, онда свакако на невидљивој за нас, вичито тамној. ■

Тешко нам је подићи главу

У продукцији Културног центра Војводине “Милош Црњански” настала је представа “Бројала сам” по мотивима драмског текста Дарка Цвијетића чија је премијера одржана у Културној станици *Свилара* протекле седмице у Новом Саду. У представи коју је режирао Игор Павловић, играју Соња Дамјановић, Диана Коленц, Александра Павловић и Золтан Молнар. Након великог успеха две представе у режији Кокана Младеновића, које су обе настале на основу његових претходно објављених, истоимених романа, “Шиндлеров лифт” и “Што на поду спаваш” (која му је донела и Стеријину награду за драматизацију), Дарко Цвијетић је први пут сада дошао у Нови Сада на премијеру представе која је настала пре него што ће издавачка кућа *Књижевна радионица Рашић* објавити нови роман, а који је, у ствари, тек у настајању, чули смо од писца. Цвијетића затичемо и у тренутку када су у Пољској преведене, осим његових збирки поезије “Језене кожице” и “Снијег је добро пазио да не падне” које су обе биле у финалу за бијеналну награду “Европски песник слободе”, и романи “Шиндлеров лифт”, “Што на поду спаваш”, а на јесен се очекује је превод његовог најновијег објављеног романа “Превише ми то. Осам дјевојчица”.

● **Да ли Вам је необично што је Игор Павловић био инспирисан делом Вашег текста из рукописа који тек настаје?**

– Заправо, ја сам био силно изненађен и када су “Шиндлеров лифт” и роман “Што на поду спаваш” у питању, како су прочитани од Кокана Младеновића. Схватио сам колико смо блиски, да имамо додир између две минуте неба које се дотичу и онда сам схватио колики је Кокан заправо песник. Знате, само песник може дохватити неке песничке метафоре које сам ставио у уста појединим ликовима, а он их је тако добро пребацио на позоришни језик. А Игор Павловић ме је потпуно фасцинирао тим мојим покушајима, како би их Бекет назвао – “мојим неуспелим покушајима”. Јер, овај сам текст сматрао заиста само својим покушајем, који ће једног дана можда и прерасти у нешто веће. У међувремену се то и десило и полако настаје нови роман. Представа је свакако другачија од моје целине романа, али то је неминовно јер је драма “Бројала сам” заиста само сегмент веће целине. Свакако је представа посебан уметнички израз.

● **Представа је, видели смо, итекако и једна заокружена целина, једна интимна породична прича која показује колико зло може имати различитих лица?**

– Још сам увек пун утисака, још увек не могу ни себе да одвојим од представе. Оно што сам написао мени је сада потпуно отишло у други, трећи план. Продисале су моје речи, добиле тело, одвојиле се од мене. На један су другачији начин прошетале преда мном, видео сам их како се крећу. Зло узима много облика, узима различите кринке како би нам се приближило, представило нам се понекад у најневинијем облику да бисмо ту монструозност препознали тек касније. Овде су сви жртве. Ово је представа перфектне глумачке бравуре, дигнуте на један врло висок артефицијални ниво. Захваљујући њиховој игри потпуно сам погубио своје речи у свему и на томе им бескрајно хвала. У једном тренутку сам престао да пратим свој удео у томе и почео силно да уживам у начину на који они ту игру презентују. То је било јако моћно. Како се ради о четири потпуно различита глумца на моменте су деловали као четворотактни мотор који преузима да буде замајач те моћи. У представи имате вишежанровску игру, различитог позоришта, певања, духовитости... Гомилу проседеа који су мени важни и у мом писању и у мом начину поимања света. Игор је то све јако добро прочитао.

● **Приметила сам да се у Вашим новијим романима метафорички враћају на неке ситуације у којима сте заиста уживоту и били. На пример, како сте сами себе глумили у представи “Што на поду спаваш”, а такве ситуације спомињете и у новом тексту. Ви сте првобитно били и по основној вокацији сте редитељ и глумац, радите у приједорском позоришту. Колико Вас је уметнички уздрмало то што заиста играте самог себе у представи “Што на поду спаваш”?**

– Сматрам да је литература неодојива од нашег бивања. То и показујем, то да се конкретни подаци из моје биографије могу уплести у текст. Волим се поигравати

Фото: Г. Нојин

својом личношћу, бавити се својим личним траумама понекад поново пролазећи кроз њих. Понекад посматрам како неки од ликова реагују на моју унутрашњу драму. Заправо, покушавао сам процес лудила који нам се дешавао последњих 30 и више година кондензовати у једној, мојој личности која се прелама на друге ликове. На тај начин реконструисао свој живот. Сматрам да је Виктор Шкловски у праву када каже да ми у свом односу љубави према прошлости можемо реконструисати чак и своје приче које нисмо доживели, али које почивају на нашем подсвесном доживљају. Ми, заправо, једино кога добро познајемо - познајемо себе. Кроз ту призму себе можемо видети одблесак неба и одблесак других људи.

● **На тржишту у Србији се недавно појавио и Ваш нови роман “Превише ми то. Осам дјевојчица”. У њему, један од суштинских кључева је и тај да су се сви они злочини који су нам се дешавали деведесетих, а без темељних и недвосмислених осуда, без катарзе у друштву, морали и завршити у пуцњави дечака Косте К. на своје школске другарице и другове...**

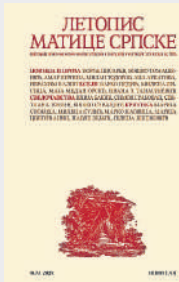
– Када узмете у обзир да сам ја тамо, у Приједору, када је сав тај ужас почео, био дечарац од двадесетак година, схватате да је то онда био цео мој живот и моја биографија. Сазрео сам и фундаментално се формирао као особа на тим врло страшним ситуацијама. То је и темељ моје књижевности. Покушај да се том злу, како се у Босни каже, дохаче. Наравно, како би му се назрело лице јер је оно стално променљиво. Час је та пушка у рукама мушкарца, час у рукама дечака, час је у рукама жене. Ми константно и више од три деценије живимо у лудилу и тешко је да можемо бити нормални у свему томе. Моја литература је покушај да спасим себе, себе од себе наче-тог, да се покушам заштитити и да самом себи појасним то лице које се непрекидно појављује. И дан данас идем у кревет надајући се да нећу сањати јер, сањам ужасне снове. Будим се обливен знојем јер су сви моји снови паклени, ратни снови. Али, од када сам ту тему начео, од када је чупам из себе и месим, тако ми се чини да је на неки начин сервирам јави поновно обрађену. Као да ја злу презентујем његово зло кроз мене. Кроз огледало. Наступам као огледало пред злом. Кажем ми: “Погледај се. Погледај се у мојим речима, у мом минуту неба”. Да зло види разлику између пода на којем се спава и минуте неба. Јер ми који спавамо на поду, ми само знамо да има минуте неба а да је јако тешко подићи се, подићи главу и видети слободу. Ми већ 30 година о слободи маштамо, слободу тумачимо само као појам. Испада да ми стварно на поду спавамо, а да минут неба чека наше устајање, да се ми пробудимо. Да схватимо колико љубави има око нас.

Гордана Нонин

ЧАСОПИСИ

Летопис Матице српске

У рубрици „Поезија и проза“ у новом броју Летописа представљени су радови Ђорђа Писарева, Бошка Томашевића, Амара Личине и Милана Тодорова, као и преводи поезије Ане Аркатове и прозе Ибрахима Калина.

У оквиру „Есеја“ читајте текстове о савременој српској књижевности, Момчилу Настасијевићу, Милану Дединцу, Владиславу Петковићу Дису и српској прози шездесетих и седамдесетих година, које су писали Марко Неђић, Милена Лисица, Маја Медан Орсић и Ивана З. Танасијевић. „Сведочанства“ доносе прилоге о Ђорђу Писареву, Божидару Вуковићу и Ивану Негришорцу – добитнику награде „Дејан Медаковић“, а текстове су писали Илија Бакић, Симон Грабовач, Светлана Томин и Бошко Сувајић. У рубрици „Критика“ осврти на актуелну књижевну продукцију: Марија Слобода, Милена Кулић, Марко Паовица, Марија Цветићанин, Павле Зељић и Јелена Зеленовић.

Нова мисао

У издању Културног центра Војводине „Милош Црњански“, објављен је 66. број часописа за савремену културу Војводине „Нова мисао“. Радови Душана Тодоровића, академског сликара и дугогодишњег професора и декана АУНС, публиковани у овом броју „Нове мисли“, почевши од корица до слика уз поједине текстове, како наводи уредница часописа Жаклина Дувњак Радић, тематизују борбу светлости и мрака и показују да он „искрено верује у моћ уметности иако је никад не идеализује, јер је једина способна да изазове истинску револуцију која је у стању да промени свет“ (Милена Игњатовић). Часопис

странице посвећује и Драгани Младеновић, песникињи чија је збирка поезије „Роботка“ овенчана наградом „Милица Стојадиновић Српкиња“. Поезију објављују у овом броју и Мија Лекомте, Рокко Скотеларо и Аднан Озер, а читаоци могу прочитати и есеј Владана Бајчете „о песми као интуитивној спознаји која у себи мири непомирљиве егзистенцијалне крајности „имати“ и „бити“. Међу осталим ауторима прилога у овом броју „Нове мисли“ су и Драгана Тодоресков, Наташа Гвозденовић, Божидар Кнежевић, Катрин Малабу, Пјер Паоло Пазолини, Владислава Гордић Петковић, Владимир Гвозден и Лидија Мустеданагић.

Свеске

У новом броју часописа „Свеске“, који излази под окриљем куће „Мали Немо“, рубрика „Књига од песка“ доноси поезију и прозу Маје Херман Секулић, Жељке Аврић, Ане Ристић, Миомира Петровића... У „Свескама“ се и Зоран Аврамовић посветио сећањима академика Дејана Медаковића на тему српских интелектуалних (не)пријатељстава, Ратомир Дамјановић се бавио говором и ћутањем Андрићевих јунака, док је Ружица Јовановић анализирала позицију Вукашина Катигића, јунака романа „Време смрти“ Добрице Ћосића. Бојан Милић посветио је свој текст улози

уметности у настанку човека, док је Дејан Јеловац писао о „филозофији са оне стране идеолошке завесе“. Часопис доноси и прилоге Џенаила Синга Ананда, Добривоја Станојевића, Наташе Гојковић, Љубомира Бошкова, Васе Живковића... Рубрика „Мали салон“ посвећена је чувеном редитељу „Ловца на јелене“ Мајклу Гимину, а ту је и (ауто)интервју Бошка Томашевића. О новим књигама у „Свескама“ пишу Владица Радојевић (о новелети „Чувари равнотеже, матрикс“ Саше Радоњића+А1) и Бранко Ристић (о „Сејачу“, гопаци-Небојше Лапчевића).

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ
Бразилске приче (1)

Владимир Пиштало

Легенде

Отровне дуваљке. Индиоси ошишани укруг. Пиране. Рио Амазонас. Франциско Аријана. Боса нова. Шапат. Највеча нежност. Најлепше гузице. Баија. Сведоцанство Умберта Ека. Италијанској девојчици је почела да се зноји на кондонблеу. Неко је пришао и рекао: Ваша кћерка је јако талентована. Чаробнице са белим турбанима. Кангасерос. Митско срце свих авантура. Одлазак болесног Теодора Розвелта у Амазон. Розвелт је рекао:

Ово ми је задња шанса да будем дечак. Много прашумске чежње, змија, птица. Кајперена. Бразилија - модернизам у џунгли. Шорињо. Таласи окрећу песак. Естетска хирургија, трансвеститити. Револвери у торбицама „педерушама“. Шљокице на бутинама. Покретне позорнице. Светлуцави прах. Блистање и зној карневала. Мистични трансвени и еротске екстазе. Пица Сао Паола. Школе самбе. Круне од перја. Космичке принцезе.

Децо сунца, мајко живићих. Откривени и вољени жестоко са свом хипокризијом сете, имиграната, робова, туриста. Уземљи Велике Змије.

Врати сам се после десет година. Гледао сам црвену новчаница од десет реала. Са једне стране римски кип се спремао на плач. На другој, папагај је повио кљун. За обоје је гарантовала банцо централ до Брасил.

На новчаницу од двадесет реала - исто лице са лоровим венцем. Са друге стране - гривасти мајмун.

Ето и новчанице од педесет реала. На њој је иста безизразна класична глава. На другој страни леопард. Задовољан је. То биће је нешто постигло у животу.

Канибалистички манифест

Канибалистички Манифест Освалда де Андраеа је утврдио да је снага Бразила у канибализовању култура колонизатора. Он је писао

Облине

Негде 2009. подигнут је зид између богатих и сиромасних квартава Са једне стране су живеле *дебели и позлаћени*, са друге *агилна деца акробата*.

- Не знам ништа о томе - рекао је Виктор. - Засто би то радили? Као да нема довољно невидљивих зидова.

Видео сам мајмуне капучине. Видео сам бледе бананине цветове. Ишао трамвајем бондинхо преко аквадукта. Полу смо лежали полу седели на тераси хотела Санта Тереза. Мурал Чарли Чаплина беше утиснут у брдо. У арапској четврти улице су биле прашњаве. Гасиле су се радње и били смо као у другом свету. Текла је чежња на радију. Таксиста је љубио крст као да хоће да га попије.

Видео сам обли мост Оскара Нејермајера у Росињи,

- Не привлаче ме праве линије. - рекао је Нејермајер. - Привлаче ме сензуалне облине које налазим у вијању река, у океанским валовима. Облине чине универзум... ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Изненађујуће читалачко искуство

„Манијак“, Бенхамин Лабатут Академска књига, Нови Сад, 2024)

Пише: Милан Р. Симић

И други романописци уступали су простор науци у романима, али Лабатутова варијанта другачија је од свих. Одважна је и отворена, искрена и без улепшавања. Лабатут рукопис и не концепира као класичан роман. Начин његовог састављања је такав да и не примећујемо када књига престаје да буде класична и постаје математички прецизан спој свих детаља унетих из огољене стварности, њеног произведеног хорора и онога што доживљавамо као реалну фантастику. Затиче нас директно саопштавање свих опасности и ми не знамо колико и какве све визије будућности човечанству нуде. И чини се да све научно у овом роману заправо јесу неостварене опсесије невероватног Џон фон Нојмана који је главни лик романа. Његов допринос квантној физици, теорији скупова, топологији, функционалној анализи и другим математичким пољима немерљив је. Не заборављамо његов допринос рачунарству, укључујући Нојманову архитектуру, темељ модерним рачунарима. Био је пионир теорије игара. С правом се сматра једним од најбриљантнијих људи двадесетог века. Са осам година прочитао је све 44 књиге светске историје, при крају живота, док га је разарала опака болест, прочитао је и књиге о свим религијама. Имао је невероватну способност да памти странице текста на први поглед, као дете волео је да измишља механичке играчке. Изложеност радијацији током тестирања атомске бомбе и у каснијем раду на Лос Аламосу, изазвала је у њему рак костију. Када се рак проширио и на његов мозак... Ужасно се плашио смрти притом све мислећи да ће оно што је за живота урадио преотети људски заборав. Како се самозаваравао? Умро је под обезбеђењем војске да не би одао војне тајне приликом агоније прикључен на апарате и дејством безбројних лекова. Сцена када је замолио кћер једва разумљиво да му каже два најпростија броја остаје читаоцима у трајном сећању. Кћер је мислила да се, по обичају шали, а када је схватила како хоће да провери може ли да их сабере... Да, 1+1! Највећи геније, на крају живота потпуно немоћан.

Лабатут је романескуну структуру *Манијака* успешно изградио на научним врхунским достигнућима, али и биографским занимљивостима из живота надгенијалног научника. Писац је поетички, стилски и тематски потпуно различит и читање романа превазилази ваше досадашње читалачко искуство.

Роман садржи три поглавља, пролог и епилог. 1) ПОЛ или Откриће ирационалног; 2) ЏОН или Људи снови разума; ПРВИ ДЕО: Границе логике, ДРУГИ ДЕО: Фина равнотежа ужаса; ТРЕЋИ ДЕО: Духови у машини; 3) ЛИ или Људило вештачке интелигенције; Пролог и ЕПИЛОГ (Бог Гоа). У првом делу главни лик је Пол Еренфест, теоријски физичар, дао је велики допринос у области статистичке механике и њених односа са квантним механиком укључујући теорију фазног прелаза и Еренфестовом теорему. Патио је читавог живота од тешке меланхолије и напада дубоке депресије. Упорно је трагао за, како ју је назвао „исходишном тачком, срцем ствари“. Еренфест је извршио самоубиство претходно убивши сина Васила који је имао Даунов синдром. Био је велики пријатељ Ајнштајна.

Друго поглавље је заправо мали роман у роману посвећено генијалном Нојману, сећању његових супруга, сарадника. Толико је научника, много би нам простора требало само да им поменемо свима имена. Стварање разарајуће атомске бомбе и још колико тога, али нећемо о томе. Истакнимо ово поглавље нечим живописним, а то је сећање на викенде богатих јеврејских породица пре рата. Из таквих породица су Нојман и његова прва супруга Маријета Ковеси. Обе породице проводиле су лета у великим летњиковцима у брдима. Створите слику њихових путовања дугачким караванима, са гувернатама, куварима, батлерима, учитељима, слушкињама, кућним љубимцима. Пртљаг? Састојао се од великих сандука што су се сами отварали од превелике количине одеће, вечерњих хаљина и отмених одела, хране и вина које би било довољно „за двонедељно путовање кроз пустињу“, а њихова обећања земља била је не даље од десетак километара од града. Весела прича из Нојмановог живота, али из доба детињства. У каснијем животу, фон Нојман се све време суочава са својим унутрашњим демонима.

Тема у трећем поглављу романа је вештачка интелигенција. И у овом делу рукописа права је галерија ликова, у првом плану су играча шаха и игре го од које савршеније нема, али као ликови уводе се и моћни компјутери. Ли Седол, врхунски го мајстор, најбољи на свету представља људску креативност и способност стратегијског размишљања. Символ борбе између људске интуиције и алгоритамског размишљања јесте меч који је Ли Седол убедљиво изгубио против моћног AlphaGo. То је први програм који је победио најбољег го мајстора на свету. На крају долазимо и до AlphaZero, који је развио стратегију за игре попут шаха и го учећи искључиво из самог играња без људског надзора. Мострум програм.

Нојмане, залуд си страховао. Остајеш непревазиђен у историји науке. ■

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

У зечјој рупи

Пише: Љубица Арсић

Једног топлог јулског дана, чамцем пловећи оксфордском реком у друштву три девојчице, извесни господин Чарлс Латвиц Доусон, бивше чудо од детета које је са седам година прочитало све књиге из очеве библиотеке, забављао их је причајући о њима сличној девојчици која, пратећи белог зец, кроз рупу у земљи доспева у чудан свет препун фантастичних збивања. Прича из чамца је нарочито одушевила малу Алису, па је замолила чика Чарлса да је запише у књигу и тако је, назвавши јунакињу по малој пријатељици, настала Алиса у земљи чуда, а њен аутор се потписао као Луис Керол псеудонимом који га је учинио бесмртним.

На Кероловим илустрацијама за књигу нема оне девојчице са припасаном белом кецељом која се појављује у каснијим издањима. Алиса је на њима обучена у хаљину са кратким пуф рукавима и лепршавим, набраним доњим делом који се, попут тек спуштене куполе падобрана, клубучи око тела у седећем положају. Најзанимљивије је онај Керолов цртеж на којем је тело сакривено у балону од хаљине из које вире нога до глежња и глава са бујном локнастом косом док њен испитивачки и проницљив поглед као да не припада овој хаљини без тела. Куда лети мала Алиса? Одакле је долетела?

Наставник математике и протестантски пастор, Луис Керол је, поред великог књижевног дара који неки упоређују са Борхесовим и Џојсовим, поседовао необичну и за данашње време сумњиву наклоност. Уживао је да фотографише своје мале другарице у разним позама, голишаве или голе, максирание у одећу Кинескиња или играчица фламенка. Фотографије голе деце иначе нису биле необичне у викторијанској епохи сазданој од споја супротности, с једне стране хвалоспева моралном понашању, а са друге, затварања очију пред проституцијом и изабљивачким диринцењем. Суспрегнута и контролисана еротичност налазила је пут преко голишавих и голих девојчица у изазовним позама, у купаћим костимима или одећи посебно дотераној на малим прециозама. То је време када су деца све до поодмаклог пубертета још увек сматрана невиним и бесполним бићима без икаквог емотивног света, слична безазленим буцмастим купидонима. Култ деце голатиње у викторијанском времену није схваћен као скредност, а деца су, све до Фројда који је уништио идиличну слику детињства

откривши деце несвесно са нагонима и фантазијама, сматрана асексулним бићима која се не могу телесно повезати са одраслима.

Једна од најпознатијих Алисиних фотографија је она на којој испред баштенског зида стоји мала просјакиња у ритама, самосвесно загладена у посматрача. Док је њен предани поглед уперен у фотографски апарат, костим јој је намештен тако да открива гола рамена и ногу до бутине. Благо заобљена рамена девојчице, као уосталом и женска рамена поетски названа „облим небеским телима и еротичним драгуљима“ емитују исконски сексуални сигнал, чије порекло лежи у полулоптастом облику задњице. Свима је добро позната она поза холивудских старлета у којој је брада положена на уздигнуто голо раме, чиме се, појачавајући сигнал, привлачи пажња. Испружена рука мале просјакиње на Кероловој фотографији треба да пробуди милостињу замагљујући све оно што машта још може да наконечно дочара.

Данашње учитавање са знајем о децеј сексуалности и поама педофилије, која ужасавала, додају овом погледу још и заводљивост, али у питању је поглед сваког детета, јасан и зурећи, који садржи читав свемир. Он привлачи и плаши одрасле и зато му дају другачије значење. Његова проницљивост и продорност као да одраслима поручује: Пази! Не прилази сувише близу јер можеш све да поквариш.

Керолове фотографије девојчица и Алисине авантуре наговештавају нову слику детињства у којој је разиграна наивност повезана са озбиљним и самосвесним увидима. Несташна и радознала Алиса, хаљиницом лепршајући кроз књигу, настала је као последица романтичне визије детета у учењима Русоа и Вордсворта, који су, све до Чарлса Дикенса и његових сирочића, децји свет, као уосталом и свеколику Природу, схватили као безазлено и недодирнуто поље испуњено разиграним медведима и лептирићима. Алисина путовање Земљом чуда и просторима Иза огледала јесте епско архетипско трагање девојчице која, кроз мит и легенду, преузима улогу одраслих јунака. Девојчица у нашушореној пуфнастој хаљиници, наивној покривалици у коју ју је оденуо писац Керол, решава озбиљне задатке једног Одисеја, Хамлета или Едипа. ■

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Иза (бес)коначног хоризонта

У последњим тренуцима људске цивилизације ресурси доступне енергије били су подигнути на тако висок ниво да би, уколико би уопште било још неког коме би до тога било стало, некадашња забринутост била смешна. Више није било потребно прекопавати, превртати и повређивати јадну и исцрпљену планету Земљу, јер није ни било икога више коме су требали угља, жалобне ветрењаче, отровне нуклеарке, литијум. Енергије је било толико да би се сваког јутра могло одштампати милијарду не баш хранљивих али зато ситих пица или исто толико карађорђевић шницли, а пут космоса дневно се могло послати на хиљаде конвоја звезданих возова, а да то не наруши еко равнотежу на нивоу међугалактичког универзума.

Али, није било више никог ко би могао изјести милијарду пица, никог ко би знао шта уопште значи синтагма "карађорђева пица", а ни међузвездани возови више нису имали разлога да се вину дуж бесконачног хоризонта јер путника једноставно више није било. Универзум је изгубио потребу за људском расом која је, у складном и хармоничном одговору на филозофију бесмртне равнотеже, мање - више ишчезла, изумрла.

Јесте, свемирске маглине, страсти замагљених градова, дубока паника, адреналин или анксиозност, наводно осећање среће или туге, које су, да је било памети, још увек могле бити доступне, више нису биле битне јер чему и како, када више никог и није било? Можда се сада, са знањем о идентитету непознатих звезда које су хиљаду пута, незамисливо надрастале мали Сунчев систем, најзад могао растумачи и разумети смисао живота, али чему и зашто. Или боље, коме?

Торје Писарев

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Зоран Ђерић (1955 - 2024)

Еберичке, Ебериду

1.

Еберичке?
Еберду!
Одакле сте?
Ми из воде.
Откуд овде?
Из воде смо
– водењаци,
чаробњаци.
Воден-бубе,
Водопије,
Водо-грубе,
Водолије.
Откуд овде?
Са извора
до твог двора,
царе,царе,
господаре.
Није ово двор,
већ двориште,
нисам ја Цар,
већ дериште.

2.

Еберичке?
Еберду!
Одакле сте?
Ми из траве.
Цветне главе?
И тела од стрњице.
Руке као стабљике...
...и ноге – шибљике.
Травњаци?
Не, ђаци-прваци.

3.

Еберичке?
Еберду!
Одакле сте?
Ми са неба.
Облачићи и облаци.
Мрва хлеба
у павлаци.
Баш ми треба
да дам маци.

4.

Еберичке, еберду.
Шта радиш ту?
Ту сам био.
Ту сам се родио.
Ту?
Баш ту.
Тууу?
Тууу!
Тууу-
мраче.

2.10.2009.

Зврк

Нашао сам зврк.
Кад попијем срк
млека,
идем да се играм
са другом
који ме чека,
а дошао је из
даааалеееекааа!

05.12.2009

Ево мене у зеленој трави

Ево мене у зеленој трави,
у младој трави.
Шта да радим у зеленој трави?
Дуби на глави!
Буљи у небо док се плави!
Све мање се плави,
све мање се плави,
док се сасвим не загарави.

11.12.2009

Вид и слух

Види!
Видим.
Види!
Видим.
А шта видиш?
Нешто видим.
Кажи, што се стидиш?
Не стидим се.
Тебе видим.
А како ме видиш?
Мало се видиш.
Као да вириш.
Као да се скриваш.
Немој да ме откриваш!
Од страха се скривам.
Од кога се скриваш?
Да ли си нешто крива?
Од тате се скривам,
Од маме се скривам,
Јер нећу да се умивам.
Из куће избивам,
Па је тата киван,
А мама се љути,
Неће да прећути.
Чујеш?
Чујем!
А шта чујеш?
Да заверу неку кујеш.
Ћути, не говори.

05.05.2010.

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „СУПЕРМЕН: ЧОВЕК И НАТЧОВЕК”

Млади суперхерој долази у велики град

Пише: Илија Бакић

Реномирана “Чаробна књига” објавила је, на радост љубитеља стрипова о супер-јунацима, у библиотеци “DC+” стрип албум “Супермен: човек и натчовек”, оригинално штампан 2019. године, сценаристе Марва Вулфмана (1946) и цртача Клаудија Кастелинија (1966). Супермен је први иконографски уобличени стриповски супер-херој који је привукао пажњу младих читалаца (поједини историчари стрипа наводе неколико супер-јунака који су се, ширећи се из петпарачке пап-литературе у нове медије намењене децима, појавили у стрипу пре Супермена али нису били шире популарни односно нису ‘поживели’ више епизода); енормни успех Супермена донео је читав буљук “DC” супер-хероја а врло брзо су му се, желећи део зараде од овог тренда, супротставили супер-хероји из конкурентског “Марвела” (ово надметање за пажњу публике траје и данас). Од 1938. до данас Супермен континуирано излази у оквиру куће “DC” (“Detectiv comics”); за ових безмало 80 година Супермен је претрпео мање или веће естетске промене, стекао нове противнике (обичне или оне супер моћне) али је основна прича – о беби Кал-Ел коју су родитељи, непосредно пре спадања планете Криптон, у ракети послали на Земљу где га је, дајући му име Кларк Кент, усвојио брачни пар Кент из Смолвила у Канзасу – остала непромењена. Током одрастања постале су очигледне Кентове супер-моћи које ће он, пошто оде у Метрополис и запосли се као репортер у дневној новини “Дејли планет”, искористити да исправља веће и мање неправде и – поново и поново спасава свет.

Колико год концепт супер-хероја био атрактиван и изазован, практично се показало да је потрошан односно да се врти у круг па је током 1970-тих “Марвел” почео да ‘освежава’ своје старе јунаке односно да их ‘очовечује’ или да ствара паралелне универзуме у којима супер-јунаци нису увек позитивни односно имају другачије, нестандартне проблеме. Желећи да спасе своје франшизе исто је учинио и “DC” и од тада непрестано траје та репарација хероја-сениора у складу са прохтевима и склоностима нових генерација клинаца. У ту потрагу 2006.г. укључио се и ветеран Марв Вулфман коме је понуђено да за едицију “Супермен: поверљиво” осмисли причу о Супермену која би била објављена у четири свеске. Вулфман је прихватио изазов, написао сценарио, ангажован је и афирмисани цртач Клаудио Кастелини али – цео пројекат пропада! Стрип ће се, под насловом “Супермен: човек и натчовек” ипак, појавити али тек 2019. године и то у једном обимном књишком тому (напоменимо да, случајно или намерно, наслов “Човек и натчовек” коинцидира са истоименом драмом Бернарда Шоа о мушко-женским односима!).

Вулфман је одлучио да се позабави временом од Кентовог доласка у Метрополис до његовог обзнањивања свету у свом светлу супер моћи и у карактеристичном ‘радном’ костиму. Следећи план о приближавању новим клинцима време дешавања је померено у 1996. годину, дакле у блиску нам прошлост са припадајућом архитектуром, модом, гедетијма... Елем, Кент се уселјава у офуцани стан који је на интернету изгледао сасвим другачије, смештен у сумњиви комшилук и покушава да се запосли у престижном “Дејли планету” који већ има новинарску звезду атрактивну, са-

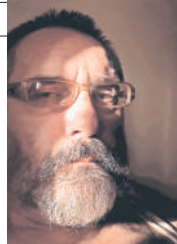
мосвесну (помало нарцисидну) Лоис Лејн. У току је предизборна кампања која се за пажњу становника ‘бори’ са великим таласом злочина односно непознатим ракетама које уништавају читаве зграде; они који лансирају ракете оглашавају се и постављају услове којима се фактички тражи да се власт одрекне својих функција. Кент, који зарађује за живот као физикалац и никога не успева да дође до уредника новина, покушава да открије терористе, помаже пострадалима, бива усликан како лети и оптужен да је криминалац због чега он почиње да сумња у своје способности да ‘поправи свет’; ипак, сећање на савете земаљских родитеља подстичу га да не одустане. На врхунцу кризе, као спасилац, појављује се арогантни милионер Лекс Лутор који тврди да ће својим оружјем, ако га влада купи, спасити Метрополис. Медији га славе а непознати летач је поново оптужен да је криминалац мада Лоис Лејн тврди да је он ‘добар момак’. Али, Кент је одлучан да настави своју мисију као Супермен и он ће раскрикати Лутора а читав Метрополис ће схватити да је добио моћног заштитника...

Прича ‘ускаче’ у период Суперменове младост који до сада није претерано обрађиван, балансира између Кентових

проблема и недоумица и мисије коју је себи одредио што, уз велики сукоб са моћним непријатељем и низ епизодица помоћи ‘малим људима’, резултира атрактивном авантуром ‘одевеном’ у умивени реалистички цртеж, богат детаљима, са ефектним колором, препун необичних и неочекиваних ракурса монтираних у низ динамичних таблица које маме читаоце да листају странице до тријумфалног краја. Посебна посланица за знатижељне су Вулфманов поговор који, коментаришући оригинални сценарио и исправке које је начинио, објашњава процес стварања приче. У наставку Кастелини, на бројним примерима, открива свој начин скицирања и цртања односно колорисања, што ће свакако бити важно читаоцима који желе да се отисну у стварање стрипа.

Заключамо да је албум “Супермен: човек и натчовек” чистокрвна акциона прича о једном од највећих супер-хероја којој љубитељи оваквих стрипова никако неће моћи да одоле. ■

СЕДАМ ДЕЦЕНИЈА СТЕРИЈИНОГ ПОЗОРЈА

Лечење рода

Пише: Светислав Јованов

Када се тог 1. априла 1956. године, након Академије у част 150-годишњице рођења и 100-годишњице смрти Јована Стерији Поповића – а коју је отворио Милосав Гоња, председник Народног одбора Среза новосадског и Среског одбора за Стеријину прославу – завеса Српског народног позоришта у Новом Саду подигла како би управо глумци овог театра одиграли “Родољупце” као прву “стеријанску” представу уопште – да ли је неко (од тада присутних) могао и наслутити којим ће путевима – полетно и противречно, темељно и колебљиво, дрско и дилемама прожето – Стеријино позорје доспети до свог седамдесетог рођендана? Питање је, наравно, реторичко, а могућност одговора је, као и увек, на савременицима – онима који ће се, са обе стране завесе, суочити једни с другима, али и са самим собом, током ове, по свему турбулентне мајске декаде. Или можда и није?

Наиме, мада ће Песник тек три године након рођења Позорја исписати чувени двостих *Оно што прође је прошлост/Прошлост која не прође је будућност и будност*, не би било на одмет – приликом процене шта нам је Позорје било/шта јесте/шта може да буде – бити опрезан, будан, а надасве сумњичав. Јер, театар се рађа колико из маште, толико и из сумње – тачније, из спознаје релативности, контекста и условности. Рецимо (културна) релативност: Стеријино позорје се родило и развијало као фестивал југословенске драме и позоришта, да би се преобразило у српско, а потом отпочело преображај у регионално. Потом, (медијски) контекст: уобличено у доба радија и филма, развијано кроз телевизијску еру, Позорје се обрело у раствору виртуелног и друштвених мрежа. Најзад (социјална) условност: потекло из ере у којој је позориште оплемењивало душе, развијајући се током раздобља у којем се театар колебао између авантуре форме и крика побуне, Позорје је доспело у ситуацију у којој се провокативна срж драме и позоришта обесмишљава похвалом и/ли продајом.

Како, онда, уопште и постављати питање о смислу Позорја, а избећи како замке носталгије, тако и еуфорију “од мене све почиње”? Не разумевајући фразу “култура сећања”, потписник ових редова (иначе готово вршњак Позорја) истовремено верује да култура јесте, великим делом, управо сећање – али оно опрезно, будно, сумњичаво. Отуда је и убеђен како одговор на поменуто питање можемо наћи у спознаји различитости. Јер, оно што стоји на прагу седамдесетог рођендана јесте, с једне стране, Позорје Лебовића и Обреновића, Крлеже и Михиза, Бојана Ступице и Гавеле – али, исто тако, Позорје Христића и Гундулића, Цанкара и Душана Ковачевића, Симовићевог “Чуда у Шаргану” и Брешановог “Хамлета из Мрдуше Доње”. Позорје је имагинарно-животно језгро игре у којем се укрштају Андреј Хинг и Велимир Лукић, Иво Светина и Александар Поповић, Горан Стефановски и Небојша Ромчевић, Руди Шелиго и Биљана Србљановић. Позорје је и простор у коме се спајају Беловићев, Спаићев и Јагошев Држић са Коруновим и Јовановићевим Цанкарем, Матиним и Мијачевим Стеријом, Ристићевим “Ослобођењем Скопја” и “Мисом у а-молу” – али и са Егоновим “Шопаловићима”, Никитиним “Бановић Страхињом” и Кокановим “Ружењем народа” и “На Дрини ћупријом”, Урбановом “Неоплантом”. Коначно, Позорје је место потврде/рађања “Павиљона” Милене Марковић и “Поморандине коре” Маје Пелевић – а истовремено и простор који полако али сигурно освајају Јована Томић и Димитрије Коканов, Соња Петровић, Југ Ђорђевић, Вељко Мићуновић...

Све побројано јесте (или може бити) Позорје, ако одбијемо да се задовољимо једним значењем и једном дефиницијом. Јер, и након седамдесет година, Стеријино гесло “Моје је лечити род” је можда актуелније него икада. Наиме, прво Позорје, које је отворено “Родољупцима”, било је састављено претежно од Стеријиних комада. Ове године, на програму стицајем околности нема Стерије, али су родољупци, зато, свуда око нас. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Збрка ријешених задатака...

Елиезер Папо
Агора, 2024.

„Збрку ријешених задатака из живота и поетике” Елиезера Папа (1969) није нимало лако категорисати – састављена је од приповетки, сећања, анегдота и песама везаних за сарајевске Сефарде и њихову културу. Ова збирка (или „збрка” како је аутор шаливо назива) у виртуозном духу праве посмодернистичке жанровске акробатике, спаја најразличитије текстове у јасну смисаону целину пуну духа, писану богатим језиком протканим изразима из ладина који се неосетно мешају са сарајевским говором.

„Збрку” отвара низ приповедака у духу усмене књижевности, зачињених Паповим упечатљивим стилем, међу којима је посебно забавна „Чоек снује, ал’ Бог одлучује”, о риби Авраму Авен-Езрију, који је – што је био мудрији и ученији – постајао све сиромашнији (што најжалост делује као логичан след ствари). Као што је често случај са јеврејским бајкама и народним причама, многе су засноване на луцидној или духовитој досетки, или занимљивим реторичким играма. Међу њима је и циклус прича о Цохи, легендарном јунаку јеврејског фолклора, шаливо и

Реч критике

блесавом (не)намерном преваранту „који никако није пандан Насрудин хоџи”.

Не губећи ритам и поетику који чврсто повезују њене жанровски различите текстове, збирка се неосетно претаче у антологију цртица и анегдота из живота (зачињених и страницима поезије) док се из вечног времена бајки и легенди полако крећемо ка овом нашем, актуелном. Тако је ауторова урнебесна прича-анegdота о низу неспоразума између пријатеља религиозног Јеврејина и особља загребачког хотела исприповедана сасвим у маниру шаловитих народних приповетки, задржавајући исте приповедачке механизме. У сличном тону су и кратке цртице, попут оне о Фројду и Херцлу, као и необична, помало трагикомична прича о сарајевској менори, израђеној 1966. у част четири стотине година од доласка Јевреја (а коју прате и фотографије као илустрација).

Ауторова заиграва „Збрка” тогли је и сетни чувар времена које је прошло – као што је Цојс покушао да нас учини Даблинцима, тако нас Папо позива да се с њим вратимо у сефардско Сарајево ког вине нема.

Настасја Писарев

Цитат

Веле да су Теодор Херцл, најпознатији међу зачетницима идеје обнове јеврејске државности и Сигмунд Фројд отац психоанализе, једно вријеме живјели у Бечу у истој улици. Само је рука Провиђења спријечила Херцла да свој сан о обнови Израела исприча Фројду који би исти, засигурно, протумачио као симболички исказ Херцлове подсвесне жеље да спава са властитом мајком, што је могло довести до тога да, по ко зна који пут, сценарио активног судионика власти и опште историје буде замијењен сценаријем пасивног аутоконцентрисаног болесника који зна да његов живот непобитно зависи о сценама којима је присуствовао у раног младости.